

สหกรณ์ นั้น คือการร่วมกัน ย่อมเป็นไปในสิ่งซึ่งในกิจการอันมีความร่วมกัน โดยสภาวะและโดยหน้าที่ เพื่อสำเร็จแห่งกิจอันประกอบด้วยร่วมกัน **ตลอดถึงกิจอันแยกออกเป็นต่างหน้าที่** แต่จำต้องสัมพันธ์กันโดยเหตุผล

สหกรณ์ ๓๒๓ เอตถ ๑ สห กรณภาโว สหกรณ์ ๑ ตถจ สภาวกิจจวเสน สงฺขารสฺส เจว สพฺพกมฺมนฺตสฺส จ ปวตฺตติ สหปฺปโยคโต ปญฺญาย ยาว **ปจฺจตฺตปโยคา** สพฺพกมฺมนฺตานํ สํสฺสิดฺฒนตฺถํ ๑ อิทมฺปน สหกรณ์ **เหตุผลปฏิบัติพหุ-ภาวโต** ปวตฺตติยมานํ ยถิจฺฉิตํ อตฺถหิตํ สฺสฺสจฺจ สาทฺเตติ ๑

อุทาหรณ์เช่น ส่วนแห่งอวัยวะทั้งหลาย **อันคุมกันเข้าเป็นสรีระนี้** ต่างมีหน้าที่เป็นแผนก ๆ ช่วยกันบำรุงสรีระให้เป็นไป **ยังปรักพร้อม**ทำหน้าที่ ร่วมกัน**เพียงใด** ความผาสุกแห่งสรีระย่อมมี**เพียงนั้น**

ตตฺถ สงฺขารว ตาว ๑ สงฺขารจฺจคานิ หิ **สรีรภาวโต** สมุสฺสสิตานิ หุตฺวา **ปจฺจตฺตกรณียํ** กิจจํ กโรนฺติ, **ยาว** จ ตานิ สรีรปฺปวตฺตติยา อุปตฺถมฺภนฺนุตานิ **สามัคคิยา** สมฺมา ปวตฺตนฺติ, **ตาว** สรีรสฺส ผาสฺส โหติ ๑

ส่วนแห่งอวัยวะเหล่านั้น ต่างย่อมได้ความสะดวกแห่งกิจของตนตามหน้าที่ ถ้า**ส่วนอวัยวะ**อันหนึ่งหรือมากกว่านั้น ทำหน้าที่**บกพร่อง**ไม่สม่ำเสมอ ส่วนอื่นก็พลอยทำหน้าที่ไม่สะดวกไปด้วยมากน้อย**ตามส่วนอันเสีย**ไปนั้นที่เป็นอุปการะแก่ความเป็นไปแห่งสรีระเพียงไร

สรีรสฺส ผาสฺสกาเย สติ, สรีรจฺจคานิ อตฺตโน อตฺตโน กิจจํ สฺสฺสจฺจ กาทํ สกฺโกนฺติ, สเจ ตตฺถเกกํ **สรีรจฺจ** ตโต อติเรกตรํ **อปากตีกํ** หุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน กิจจํ น กโรติ, อณฺณานิปิ อปากตีกานิเยว โหนฺติ ๑ เตสฺสจ อปากตีกภาโว **ยํ** สรีรปฺปวตฺตติยา อุปการภูตํ **นญฺจํ** **ตสฺส** ปมาณโต วตฺตติ๑

ถ้าเป็น**ส่วนสำคัญ**เพียงอันเดียว ก็อาจทำส่วนอื่น ๆ ให้ติดขัดไปตามกัน แต่**นั่น** สรีระก็ไม่ใช่**ลูก**
กล่าวคือมีโรคเกิดขึ้นตรอนทอนกำลังแห่งสรีระนั่นเอง ถึงเป็นอันตรายก็ได้

เตสุ ยัม สรีรสฺส ปวุตฺติยา **พลวปัจจัยญฺ** โหติ, ตญฺเฏ ยสฺส กสฺสจฺจิ โรคฺสฺส วเสน
อปากติกํ หุตฺวา อปราณีปฺปิ ทฺพฺพลภาวญฺจ วิการภาวญฺจ ปาเปติฯ ตโต ตปฺปัจจัยยา
อุปฺปนฺนโรควเสน สรีรสฺส อผาสฺส ภวิสฺสตี ฯ **โส จ โรโค** ตํ สรีรํ ทฺพฺพลํ กตฺวา
ชีวิตนฺตรายปิ กริสฺสตี ฯ

ส่วนทั้งหลายแห่งสรีระ ย่อมต้องการสหกรณ์แห่งกันและกัน**โดยธรรมดานิยม** ด้วยประการฉะนี้
มีพระบาลีแสดงผลแห่งสหกรณ์ แห่งส่วนสรีระทั้งหลายว่า “**อปฺปา พาโร อปฺปาตงฺโก**
สมเวปากินิยา คหณิยา สมฺนฺนาโคโต นาตีสํตาย นาจฺจุญฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมา แปลว่า
มีเจ็บไข้หน่อย ประกอบด้วยเตโชธาตุอบอุ่นพอเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นประมาณกลาง
ควรแก่ความเพียร

ตสฺมา เอวํ สรีรํคานิ **ยถาธมฺมตาย** อญฺญมญฺญสฺส สหกรณํ อิจฺจนฺติ ฯ เตนานห
ภควา เตสํ สหกรณพลํ นิทฺสํสิตฺตุ **อปฺปาพาโร อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา**
สมฺนฺนาโคโต นาตีสํตาย นาจฺจุญฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมายติฯ

ผลนี้ย่อมถือว่าเป็นลาภอันสำคัญ ดังพระพุทธภาษิตว่า “**อโรคฺยา ปรมา ลาภา** บรรดาลาภทั้งหลาย
มีความหาโรคมิได้เป็นยอด” ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงยกขึ้นเป็นเครื่องแนะนำ ภิกษุผู้ได้ผลนั้น
ให้รีบบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุ**ธรรมที่ยังไม่บรรลุ** ไม่ปล่อยโอกาสให้ล่วงเลยไปเสีย ฯ

อิทฺมปิ **อาโรคฺยปรมา** ลาภาติ วจนฺโต ปรมลภาญฺตํ อุทฺทิฏฺฐํ โหติ ตํ ลภมานภิกฺขุ
วินฺตฺวา กาลานตฺติกฺกมนฺโต **อนธิคตรมฺมานํ** อธิคมาย ปธานํ ปฏิกฺกฺเจว กาเรตฺถ ฯ

ส่วนทั้งหลาย ย่อมรวมกันเข้าเป็นสรีระ**จันใด** บัจย**เครื่องอาศัยแห่งสังขาร**คือ อาหาร **เครื่องนุ่มห่ม** ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้สอย และยาเป็นบัจยเครื่องบำบัดโรค ก็ต้องอาศัยสหรณ**ของ** **ผู้ประกอบ**และสหรณ**แห่งวัตถุนั้นๆ** จึงเกิดผลให้สำเร็จกิจตามประสงค์**จันนั้น**

ยถา หิ หตถาปิโย อวยวา สโมสริตวา สรีรนติ สงขํ คจฺจนฺติ **เอวํ** อาหาโร **อจฺจาหนํ** สยนาสนํ คิลานปจฺยเภสชฺชํ จาติ จตฺตาริ **สงฺขารนิสฺสยญฺตา** ปจฺยยา **สหาริณญฺเจว** เตสํ เตสํ **วตฺถุนญฺจ** สหรณํ ปฏิจฺจ ยถิจฺฉิตานิ สกสกกิกฺจานิ สาเนติ ฯ

เมื่อกล่าวเฉพาะบุคคล คนหนึ่ง ๆ หรือ**พวก**หนึ่ง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นคณะ**ตลอดถึงเป็น** **สัณฺหาติ** ย่อมต้องอาศัยสหรณแห่งกันและกัน **ดูส่วนอวัยวะทั้งหลาย**

เยเกจิ ปุคฺคลา วา ยากาจิ วา **ชนตา** สรีรสฺส อวยวา **วีย** สหรณํ ปฏิจฺจ คณฺหาเวณ **อนฺตมโส** **รฏฺฐภาเวณปิ** สโมสริตุํ สกโกณฺติ ฯ

ในสกุลก็ดี ในคณะก็ดี **การปํณาน**กันทำ เป็นกิจจำต้องปรารภในเบื้องต้น สหรณเป็นกรณียะ จำต้องการ**ในลำดับ** การ ๒ อย่างนั้นเป็นไป**กลมเกลียวกันแล้ว** ย่อมยังสกุลยังคณะให้ตั้งมั่น ให้เจริญรุ่งเรือง ดูสหรณแห่งอวัยวะทั้งหลายยังสรีระให้เป็นไปอยู่โดยผาสูกะนั้น ฯ

ปุคฺคลโต ตาว กุเลปิ คณฺเปี กิจฺจกรณฺ อญฺญมญฺญสฺส **กิจฺจวิภาโค** ปฐฺมํ อิจฺฉิตพุโป, **ตทณฺฺตรา** สหรณํ อิจฺฉิตพุพํ ฯ ตทฺทญํ เจ **สมฺพณฺธาเวณ** ปวตฺเตยฺย, **ยถา** อวยวานํ สหรณํ สรีรํ ผาสฺภาเวณ ปวตฺตาเปติ, **เอวํ** ตํ กุลํ วา คณํ วา ปติฏฺฐาเปติ วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลฺลญฺจ ปาเปติ ฯ

สมเด็จพระบรมศาสดา หวังจะทรงแสดง**การบำรุงสหรณ** อันเป็นรัฐประศาสน์นัย ครั้งโบราณกาล ได้ตรัสเทศนาถึงเรื่องพระเจ้ามหาวชิตราช ในกฎหมายตสุตรสี่ชั้นวรรค ที่มณิกาย

สตถา หิ ปฺราณกํ รฏฺฐปฺปสาสนนญฺจํ **สหรณวิธี** ทสฺเสตฺกาโม ทิณฺณิกาย **สี่ชั้นวรรคคตส** กฎทนต์สุตเต รณโณ มหาวชิตสฺส วตฺถุํ กเถสิ ฯ

มีใจความว่า “พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงดำเนินพระราชโบายเพื่อระงับการเบียดเบียนกันและกัน
อันเป็นเสียหายแห่งแผ่นดิน กล่าวคือเป็นอุปสรรคแห่งสหกรณ์

ตตฺรายนมตฺโถ ฯ โส กิร ราชฯ มหาวิชิต สหกรณุปสัคคสงฆาตฺรภูฏกณฺณกฏตํ
อญญมญฺญสฺส วิหฺรณฺ วิหฺรเสตฺถํ มหายนฺนสงฆาตํ ฏฐูปฺปาสโนปายํ ปุเรสิ,

ชนจำพวกใดชวนชวายนในการทำนาและเลี้ยงโคพระราชทานพันธุ์ข้าวปลูกแก่ชนจำพวกนั้น

กถํ, เย ปน รณฺโณ ชนปเท อุตฺตหีสฺส กสิโครกฺเข เตสํ ราชฯ มหาวิชิต พิชฆตฺตํ
อนุปฺปาทสิ,

ชนจำพวกใดชวนชวายนในการค้า พระราชทานต้นทุนแก่ชนจำพวกนั้นเป็นการเพิ่มกำลัง

เย รณฺโณ ชนปเท อุตฺตหีสฺส วาณิชฺชาย เตสํ ราชฯ มหาวิชิต ปาภณฺ อุนุปฺปาทสิ,

ชนจำพวกใดทำราชการ พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเบี้ยหวัดแก่ชนจำพวกนั้น

เย รณฺโณ ชนปเท อุตฺตหีสฺส ราชปฺริสา เตสํ ราชฯ มหาวิชิต ภตฺตเวตฺตณํ
อนุปฺปาทสิ,

ชนเหล่านั้นต่างชวนขายในการงานของตน ๆ ย่อมไม่ประทุษร้ายกันทั้งพระคลังก็เพิ่มพูนด้วย
พระราชทรัพย์ที่เป็นราชพลี พระราชาณาเขตเกษมสุขสวัสดิ์สันเลี่ยนนาม หาความเบียดเบียนกัน
มิได้ ประชาชนต่างชื่นบานด้วยความวางใจยังบุตรให้พื่อนอยู่ที่อก อยู่ราวกับมีประตู่เรือนไม่
ต้องลงลิมสลัก ฯ

เต มนุสสา สกมมปสุตา รณโณ ชนปทํ น วิหเสสุ มหา จ ราสิโก อโหสิ,
เชมภูจिता ชนปทา อกณฏกา อนุปปีฬา, มนุสสา มุทา โมทมานา อูเร ปุตเต
นจุเจนตา อปารุตมรา มณญเญ วิหริสูติ ฯ

บุคคลหรือคณะผู้นับเนื่องในสหกรณ์ ถ้าปลื้กตนเสียไม่ทำงานพรั้กพร้อมกับเขาย่อมเป็น
เช่น ส่วนอวัยวะแห่งสรีระอันหยุด ไม่ทำหน้าที่ หรือทำบกพร่อง จัดว่าเป็นโรคเกิดขึ้นในสหกรณ์
นั้น เช่นเดียวกับโรคเกิดขึ้นในสรีระ ย่อมทอนกำลังหรือนำไปถึงความพินาศ ฯ

สหกรณ์ปริยาปนโน หิ ปุคฺคโล วา โหตุ คโณ วา โส เจ คณวูปกฺกฺโข
อณญเฑหิ สห กิจจานิ น กระยุย, ยถา หิ สกกิจจํ อกรโณตา วา อุณกํ กรโณตา วา
สรีรสฺส อวยวา อจลา นาม ภวนฺติ, ตเถว โหติ,สรีเร อุปฺปนฺนโรคฺสทิสฺสตฺตา ตสฺมี
สหกรณเณ อุปฺปนฺนโรคฺติ สงฺขํ คจฺจติฯ กถํ ฯ ยถา หิ สรีเร อุปฺปนฺนโรคิ พลํ
หาเปติปิ วิปตฺตี ปาเปติปิ,ตเถว โหติฯ

ในฝ่ายคตธรรม สหกรณ์เป็นกิจอันจำต้องปรารภนาดูจเดียวกัน ฯ

ธมฺโต ปน ตเถว สหกรณํ อิจฺฉิตพฺพเยว โหติ ฯ

การประพตีสัจจิต หากไม่**ครบ**ไตรทวาร ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์

สัจจิตกมมัม เจตถ นิสสํ ภูมฺมํ ๑ ตํ เจ ติทฺทวาทฺธิ **สมฺปโยคํ** น คจฺจนฺติ น
สัจจิตถาวํ สมฺปาเทติ ๑

เพราะถึงหากกายจะพยายาม**ฝึก**ทำสัจจิต แต่ว่า**ใจยังไม่สนิท** และใจยังมุ่งเพื่อทุจริตอยู่ การทำ
ก็ย่อมจะ**ไม่เป็น**สัจจิตเรียบร้อย**ตลอดไป** **ต่อ**พร้อมทั้งไตรทวารจึงจะสำเร็จประโยชน์ด้วยดี ๑

กสฺมา ๑ สเจ หิ **กุกฺกจฺจปโก** หุตฺวา กาเยน สจฺจิตํ กรเญย, วาจา ปณฺสส **น**
อนฺโถเมญฺย มโน จสฺส ทฺวจฺจิตฺตปฺรเกฺขาโร ภเวญฺย, เตน กตํ สจฺจิตํ น **สาตติ**กํ
สัจจิตกมมัม โหติ, **ยथा** ปเนตํ ติทฺทวาทฺธิ **สมฺปโยคํ** คจฺจนฺติ, **ตथा** สัจจิตถาวํ
สมฺปาเทติ ๑

แม้ผู้ประพตีสธรรมก็จำต้อง บรรณาสหกรณ์แห่งผู้อื่นด้วย ไม่อย่างนั้นก็ยากที่จะ**ทำได้ตลอด**
ยิ่งหรือหย่อนไปไม่สมกัน **ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว**จักไม่มี

ธมฺมจารินาปิ อญฺเญสํ สหกรณํ อิจฺฉิตพฺพํ โหติเยว ๑ ตถเจ น ภเวญฺย, **สาตติ**กา
ธมฺมจริยา ทฺวกรฺวา โหติ ๑ สเจปิ อุนกปิ **อิริยมฺปิ** หุตฺวา น สเมน ธมฺเมน
ปวตฺเตยฺย, เอวํ สนฺเต **เอกีกา**ไว น ภเวญฺย ๑

เพราะอย่างนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทตามสมควรแก่เหตุ **เพื่อเป็นบรรทัด**
แห่งความประพฤติของภิกษุทั้งหลาย ด้วยทรงมุ่งหมายจะให้ตั้งอยู่ในศีลสามัญญตาความ
สม่ำเสมอโดยศีล

เตน ภควตา ภิกขุ สีสสามญญตาย ปติฏฐาเปนเตน เตสึ **จรณปทฐฐานตถาย**
การณานุรูปานิ ลิกขาปทานิ ปณญตตานิ,(เตน ภควา ภิกขุ สีสสามญญตาย ปติฏฐาเปนโต
เตสึ จรณปทฐฐานตถาย การณานุรูปานิ ลิกขาปทานิ ปณญาเปสิ,(เฉลย2559))

จึงมีชื่อเรียกสิกขาบทว่า **สาชีว์ สาชีพ** โดยอรรถว่า เป็นเครื่องอาศัยเป็นอยู่ร่วมกัน ภิกษุผู้
ประพฤติสมควรแก่สิกขาบทนั้น เรียกว่า **สิกขาสาชีว์สมาปนโน** ผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาเป็นสาชีพ
กล่าวคือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสหกรณ์ผู้หนึ่ง ฯ

ตํ ตํ ปณญตตลิกขาปทํ **ยสุมา** เอตถ ภิกขุ สหชีวันติ เอกชีวิกา สภาคชีวิกา
สภาควุตติโน โหนติ, **ตสุมา** **สาชีวันติ** วุจจติ ฯ ตํ ปริปุเรนโต ภิกขุ
สิกขาสาชีว์สมาปนโนติ วุจจติ, โส สหกรณสมนฺนาคตานุมนญฺจโร โหติ ฯ

สมเด็จพระบรมศาสดากับพระสาวก**ร่วมจันทะ** ช่วยกันประกาศพระศาสนา นำมหาชนออกเสียจาก
อธรรม ให้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นอันบำบัดเสียซึ่งวิบัติ นำเข้าไปสู่สวัสดิ์

สตุถา เจว สาวกา จ สหกรณ **สมานจจนฺทา** หุตฺวา สาสนํ ปกาเสนฺตา มหาชนํ
อธมฺมโต อปเนตฺวา ธมฺเม ปติฏฐาเปสุ, ตสฺส วิปตฺตี ปฏิหนิตฺวา ตํ โสตุถี ปาปยีสฺสุ
นาม ฯ

จาริกไปถึงไหน ยังประโยชน์ให้เกิดไปถึงนั้น จึงมีคำสรรเสริญ**เรียก**พระบรมศาสดาว่า พระธรรมราชา พระเจ้าแห่งธรรม **เรียก**พระสารีบุตรว่า พระธรรมเสนาบดี จอมทัพฝ่ายธรรม **เรียก**พระสงฆ์ว่า ธรรมเสนา กองทัพฝ่ายธรรม **เทียบด้วย**ยุทธเสนากองทัพอันทำยุทธ ซึ่งยกไปถึงไหน ทำอนัตตพินาศไปถึงนั้น ฯ

ยถา หิ **ยุทธเสนา** ยัม ยัม ปาปฺพนฺติ ตตฺถ ตตฺถ อนตฺถํ กโรนฺติ, **ตถา** เต **ยตฺถ** **ยตฺถ** จาริกํ จรณฺติ **ตตฺถ** **ตตฺถ** หิตํ สุขญจ อุปฺปาเทนฺติ, เตน สตฺถา ฌมฺมราชาติ **โวหริยติ**, สารีปฺตุโต ฌมฺมเสนาปตฺติติ **โวหริยติ**, สงฺโม จ ฌมฺมเสนาติ **โวหริยติ** ฯ

พระศาสดา และพระสาวกอาศัยสหกรณ์ความร่วมมือกัน ช่วยกันประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก**ด้วยประการฉะนี้** ฯ

อติ สตฺถา เจว สาวกา จ สหกรณํ นิสฺสาย เอภีภูตา หุตฺวา พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย สาสนํ ปตฺติฏฺฐาเปนฺติ ฯ

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงตั้งนายกรัฐมนตรีด้วยพระราชวิจารณ์ญาณทรง
มองให้จัดตั้งคณะรัฐบาลก็ด้วยทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่า จักสามารถคุมสหกรณ์แห่งคณะ
รัฐบาลให้เป็นไปสม่ำเสมอ นำประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองโดยสวัสดิ์ มีพระบรมราชโองการให้ตรา
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม และพระราชกฤษฎีกาจัดระเบียบราชการในกรม
กระทรวงนั้น ๆ ก็เพื่อบำรุงสหกรณ์แห่งราชการให้ดำเนินไปโดยสะดวก และได้จัดตั้งกระทรวง
วัฒนธรรมและกระทรวงสหกรณ์ขึ้น ก็เพื่อบำรุงสั่งสอนควบคุมประชากรราษฎรให้มั่นคงในศีลและ
ธรรมอันดีงาม ให้รู้จักประโยชน์แห่งสหกรณ์ และช่วยเป็นกำลังอุปถัมภ์บำรุงให้สหกรณ์นั้น เป็นไป
สะดวก เพื่อบำรุงประโยชน์ให้ประชากรราษฎรมีทรัพย์สมบัติเป็นหลักฐาน เกื้อกูล กันและกัน
นี้เป็นสหกรณ์ภายใน ฯ

เสกขุ ทิ พยยนมิโนโท ราชา คมภิรวปญญา สรรฐปาตี นายกรฐฐมนติ-
สงฆาตัม มหามตตัม ฐุปติ, ฐฐปาตี อตตโน สหกรณ์ สเมน ธมเมน ปวตตะปาตัม
สภขิสสตี สอติธินา วุฑฒี วิรุฬหี เวปุลลัม จ อวทิสสตีติ ฯ โส มหามจจาลยาทิกัม
ฐฐานัม กาทะตัม ราชปญญตตี ปญญเปสิ เจว, ตตถ ตตถเวว ราชภฏานัม สุนทรกติกัม
กาเรสิ จ, สุนเณ เตสํ สหกรณ์ อปฐฐาเปตวา กลยาณสุ สีสาทิสฺส ปชํ ปติฐฐาเปตัม
วฑฒนธมมัลลํ เจว สหกรณ์ลลํ จ กาทะสิ ฯ พยยรฐฐุ ทิ ปชา ราชภฏทิ
ปุนปุนํ โอวทิตปิ อนุสสาสิโตปิ สหกรณ์ตถํ ญตวา อนุปุพเพน ตถญเวว
วฑฒตวา อตตานมปิ ปรมปิ อปีเพตวา ธมเมน โภเค สมปิณเฑตวา อาทเรน
อญญมญญํ สงคณหาติ, อิทํ อนโตสสหกรณ์ นาม ฯ

ทรงรักษาความปรองดองมีพระราชไมตรีกับต่างอาณาจักร ก็เพื่อ ประโยชน์ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย นับว่าเป็นสหกรณ์ในระหว่างประเทศ ฯ อนึ่งการที่รัฐบาลแห่ง สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เข้าเป็นสมาชิกแห่งองค์การสหประชาชาติและได้ปฏิบัติไปโดยสมควรแก่กรณี ก็เป็นประสาสนวิธีที่นับเนื่องในสหกรณ์ ด้วยมุ่งหมายผลคือสันติ อันเป็นประโยชน์ใหญ่ที่สหประชาชาติมีความมุ่งหมายร่วมกันอยู่ ณ บัดนี้ ฯ สหกรณ์ทั้งภายใน ทั้งภายนอกที่รัฐบาลแห่งสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า พยายามอยู่ด้วยวิริยะอุตสาหะอัน ยิ่งใหญ่ จักสำเร็จเป็นมหาผลแก่ล้นยังพระราชอาณาจักรให้มั่นคงตั้งอยู่มั่งคั่งโดยเกษมสวัสดิ์ เป็นเหตุเพิ่มพูนพระราชกฤษฎาภินิหารบารมีในสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า จัดเป็นมงคลวิเสสประการที่ต้น ฯ

ม.๑๐๘สมเด็จพระบพิตร(ไม่ปรากฏผู้แต่ง๐๐๙/๘๒)

มหाराชา วิเทสทิ สทธี สามคคี เจว สมุพนธเมตติ จ กตวา อญญมญญสฺส อุกยมปิ อตถํ อุปปาเทติ อิหํ (พหิสหกรณสงฆาตํ) ฐฐุสฺสนฺตเร สหกรณํ นาม ฯ
มหाराชสฺส จ ฐฐุปาลี สหปชาชาติยา สนนิปาตนสงขยํ คนฺตวา เจว อตตโน จ กรณยารหํ ภารํ กตวา สนนติลลามีขํ สหกรณปฏิพทํ ทยยรฐฺฐํ ปสาสติ, อิทานิ สหกรณปฏิสยฺยุตฺตํ ปชาธิปเตยฺยปสาสนํ สหปชาชาติยา เจว ทยยรฐฺฐปาลินา จ สมํ อติจินฺติตํ โหติ อติอิจฺฉิตํ ฯ อุกยมเปตํ อนฺโตสหกรณญเจว พหิสหกรณญจ มหाराชสฺส ฐฐุปาลินา ฐฐุสฺส วุฑฺฒิกาเมน มหุสฺสาเหเน อุปปาทิตํ มหพพลํ อภินิเปฺวาเทสฺสติ ฐฐุํ สมิทฺธิญเจว จิรฐฐุติญจ เขมสฺวตฺติภาวญจ ปาเปสฺสติ จ ฯ
อิหํ โข ทยฺยานมินฺทสฺส มหाराชสฺส กตาทินิหารปารมียา ปริปุรณญฺตํ โหติ ฯ อยฺปิ ปุริมมงคลวิเสสญฺโต โหติ ฯ

สันติ นั่นคือความสงบ เป็นผลสืบมาแต่สหกรณ์ เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาทั้งทางคติโลกทั้งทางศีลธรรม ในทางคติโลก การปกครองตั้งแต่ชนผู้เป็นอธิบดีแห่งสกุลแห่งคณะตลอดถึงแห่งราชอาณาจักร มีสันติเป็นข้อมุ่งหมายอันใหญ่ คนในสกุลเกิดทะเลาะวิวาทกัน คนในคณะเบียดเบียนทำร้ายกันต่างอยู่ไม่เป็นสุข หัวหน้าของสกุลของคณะจำกัดป้องกันการทะเลาะวิวาทและการเบียดเบียนกันมิให้เกิดขึ้น และระงับเหตุเช่นนั้นอันเกิดขึ้นแล้ว มุ่งรักษาความอยู่สงบเป็นกิจไม่เพียงเท่านั้น สกุลหรือคณะเป็นอริกันขึ้น กับสกุลหรือคณะอื่น เป็นต้นว่า ที่อยู่ติดกัน หรือมีประโยชน์ร่วมกันแต่ไม่ปรองดองกัน ผลอันไม่พึงปรารถนาก็จะพึงมีมา หัวหน้าทุกฝ่ายจำต้องมีวิสาสะกัน มีความอ่อนน้อมด้วยไมตรีจิต ต่างฝ่ายจึงจักอยู่เป็นสุข ราชอาณาจักรมี โจรผู้ร้ายปล้นทรัพย์ ผลาญชีวิตทำร้ายร่างกายชุกชุม ประชาชนอยู่ด้วยความหวาดเสียว วางใจในชีวิตและทรัพย์สิ่งสิ่งมิได้ เพราะฉะนั้น ท่านผู้ปกครองอาณาจักรจึงตั้งกฎหมายไว้เพื่อลงโทษผู้ทำผิดและระงับวิวาทเรื่องทรัพย์กับรักษาสิทธิและอิสรภาพ ของประชาชน ตั้งศาลไว้ เพื่อพิจารณารรคดี จัดตำรวจ เพื่อป้องกันภัยอันตรายแต่โจรผู้ร้าย และจัดการอย่างอื่นอีก ก็เพื่อรักษาความสงบภายใน จัดกองทัพอาวุธยุทโธปกรณ์เสียบียงพาหนะและอื่น ๆ ก็ดี ผู้ที่ไม่ตรีสัญญา ต่อกันกับต่างอาณาจักรหรือเข้ารวบรวมกำลังเป็นสัมพันธมิตรก็ดี ก็เพื่อรักษาความสงบภายนอก ฯ

สันติเป็นผลมุ่งหมายแห่งรัฐประศาสน์สำเร็จด้วยกำลังทรัพย์อันจะ พึงนับมิได้ ทั้งด้วยสติปัญญา วิทยะอุตสาหะ สามารถและสหกรณ์อันเป็นกิจที่พึงทำก่อนอย่างอื่น ทั้งนี้ ฯ

สนฺตติ ปเนตถ ๑ สา หิ สหกรณสมมุฏฐานา โหติ โลกโต เจว ธมมโต จ
อิจฺจิตพฺพา ๑ ตตถ โลกโต ตาว ๑ กุลิสฺสรสฺสปี คณิสฺสรสฺสปี อนฺตมโส รมฺมฺปาสิณฺมปี
ปสาสโนปายो สนฺติปฺรายโน โหติ สนฺติภาวาย สํวตฺตติเยว ๑ กถํ ๑ ยทา
กุลาสิโน ชนา อญฺญมญฺญํ กลหนฺติปี วิวหนฺติปี, คณวาสิโน วา ชนา อญฺญมญฺญํ
วิเทฺสฺสนฺติปี ตปฺปจฺจยา น เตสํ สุขสํวาโส, ตทา กุลิสฺสเรนฺปี คณิสฺสเรนฺปี เตสํ
อนุปฺปนฺนํ กลหาทึนํ อนุปฺปาทย ปฏฺวิพาหนํ เจว เตสํ อุปฺปนฺนํ รูปสมํ จ
มนสิกาตพฺพานิ โหนฺติ นิจฺจณฺจ เตสํ สนฺติวาโส รกฺขิตพฺโป โหติ ๑ น โช เอตฺตํ
กาตพฺพกิจจํ อตฺถิ, อญฺญมฺปี อตฺถิเยว ๑ กถํ ๑ อตฺตโน กุเล วา คเณ วา
ปริชฺชา อญฺญेสํ กุเลน วา คเณน วา สทฺธิ สํมณฺตมรฺวาสินี สหกมฺมหนฺตการินี
อตฺถิ, กทาจิ ปเนเต อสมคฺคา โหนฺติ กลหวิวาทาปฺนนา, ตปฺปจฺจยาปี น เตสํ
สุขสํวาโส, เอวํ ตตถ สพฺเพหิ อีสฺสเรหิ อญฺญมญฺญสฺส เมตฺติ เจว วิสฺสาโส จ
ปุเรตรํ กาตพฺพา โหนฺติ ๑ ตโต สพฺเพสํ สุขสํวาโส ภวิสฺสตีเยว ๑ อาณาจกฺกเป
กทาจิ สมฺพหฺลา โจรา โจริกํ กโรนฺตาปี วิโลปํ กโรนฺตาปี วิฆาตํ กโรนฺตาปี อุปฆาตํ
กโรนฺตาปี วิจรฺนฺติ, ตปฺปจฺจยา พหุ ชนา นิจฺจํ อุพฺพิคฺคหฺทยา โหนฺติ, น จ กาเย
เจว ชีวีเต จ โมเคสุ จ วิสฺสาสํ อาปชฺชิตุํ สกฺโกหนฺติ, เต โจรา รมฺมฺกณฺณกสฺสทิสฺสา
หุตฺวา รมฺมฺปาสิทฺธิ ปฏฺวิกจฺเจว สมฺภูหนิตพฺพา โหนฺติ ๑ ตสฺมา หิ รมฺมฺปาสิโน
อนฺโตรมฺมฺเจ สนฺติริกฺขณฺตถาย กตาปฺราชานํ ทณฺทํ ปณฺเฑตุํ ชนํ ฌนฺนิทานํ วิวาทํ
รูปสมเฑตุํ เตสํ อีสฺสรียาทินิ โคเปตุํ จ นีติปณฺญตฺติโย ปฏฺฐเปนฺติ อญฺญํ ตีเรตุํ
วินิจฺจยสาลํ กาเรนฺติปี โจราทฺธิ อุปฺปชฺชमानานิ ภายาทินิ ปฏฺวิพาหิตุํ อารกฺขํ สฺสวฺวิทํ
กโรนฺติปี ยานิ วา ปนญฺยานิ กรณียานิ สํวิทหนฺติปี, พหิรมฺมฺเจ จ สนฺติริกฺขณฺตถาย
จตฺตฺรคฺคินี เสนํ สํวิทหนฺติปี อายูธาติยฺทฺธกณฺฑทานิ สมฺพลาณิ วาหนานิ อญฺญे จ
อุปฺโปคาทโย สํหรณฺติปี วิเทสฺสเอหิ สทฺธิ มิตฺตภาวํ กโรนฺติปี เอกปฏฺธิกภาเวน
สพฺภาคินี โหนฺติปี ๑ สา จ สนฺติ รมฺมฺปาสิณฺมสฺส อธิปฺเปตฺตโต โหติ อนนฺเกหิ
ธเนหิ ปณฺญาย วิริเยน สํมตฺติเยน สหกรณเณน อภินิพฺพาตพฺพา สพฺพปจฺจณฺจ
กาตพฺพา ๑

ในคณั้ ขอร้บพระราชทานถวยวิสัสนาพระคุณสมบัติส่วนอัถตสมบัติด้วย พระขันติธรรม
ส่วนปรหิตสมบัติ ด้วยรัฐฐาภิบาลนโยบาย สาทถถวยด้วยเมธาวิธรรมพอเป็น นัหัสสนัย

สัลลสมาริคุณานั

ขนฺติ ปธานการณั

สพฺเพปิ กุสลา ธมฺมา

ขนฺตุยาเยว วทุณฺณติ เต

พระพุทธานุสสาชิตบถนี้แปลความว่า “ขันติเป็นประธาน เป็นเหตุ แห่งคุณ คือศีลและ สมาธิ,
กุศลธรรมทั้งปวง ย่อมเจริญ เพราะขันติเท่านั้น”

ขันติเป็นธรรมเครื่องทำให้งาม คู่กับโสรัจจะ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องทำให้งามเช่นกัน ขันติเป็น
ความอดทน โสรัจจะเป็นความเสี่ยม ผู้มีขันติความอดทนและมีโสรัจจะความเสี่ยมนั้นเป็นผู้งาม

ขนฺติ เหตุถ สัถยธมฺโม โหติ ฯ สา ตถเว สัถยธมฺมฏฺเฐน สัระจฺเณ สทฺธิ
ยุคนทฺรภูตา โหติ ฯ ตตฺถ ขนฺติ นาม ขมนั, สัระจํ นาม สุตฺตสฺส ภาโว ฯ โย
หิ ขนฺติสัระจฺจสมบฺบิโต โหติ โส สัถยธมฺโม, ธมฺมสัถยธมฺโม สงฺขํ คจฺฉติ ฯ

ธรรมสำคัญสองประการนี้เป็นที่ปรากฏเด่นชัดในสมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้า ตลอดมา
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระชนมชีพมากมายเกินกว่าจะนำมารับพระราชทานกล่าวถึงได้หมดสิ้น แต่ยอม
เป็นที่ประทับใจใจทุกผู้ที่ได้รับรู้รับเห็นทั้งปวง

อุโปเปเต ปธานภูตา ธมฺมา นิจุกาลั มหาราเช ทฺยยานมินฺเท ปจฺจุทฺโต ปากฺกา
โหนติ ฯ ตสฺส ชีวเต อุปฺปन्नานิ การณานิ อนนฺทวิธานิ เจว เอตฺถ จ พฺยุนฺตีกฺตฺวา
วทิตุํ พลาตีตานิ โหนติ ฯ ตานิ ปน สพฺเพสํ ชานนทสฺสกาณั จิตฺเต
สนฺนิทฺทหนฺติ ฯ

บางเหตุการณ์ก็หนักหนาใหญ่หลวงยิ่งนัก ยากที่ผู้ใดจะรับได้อย่างมีความอดทนด้วยขันติมั่นคง มิได้
ปรากฏความหวั่นไหวให้เห็นที่รู้เห็น เช่นที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงรับได้ตลอดมา

เตสฺ ยงฺกิลฺลิจิ การณํ มหฺนตํ เจว อติมาริยํ จ โหติ ฯ มหาราชสฺส เทวานมินฺทสฺส
อิริยาสนฺทิสํ ทฬฺหฺชนฺติยา ตสฺส การณสฺส อิริยาสํ จิตฺตกมฺปนฺตสฺส อสนฺทสฺสนํ จ
อณฺเณสํ กิจฺจญฺญตานิ โหเนติ ฯ มหาราชฯ หิ ทญฺยานมินฺโท ชนฺติพลฺเลน กาเลน กาลํ
ตาทิสํ การณํ อิริยาสิตฺตํ สกฺโกติ ฯ

พระขันติธรรมที่เลิศล้ำนักหนา ปรากฏแก่สายตา แก่จิตใจพสกนิกรไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งปวง ยิ่งวันพระ
ขันติธรรมยิ่งใหญ่หลวงพันพรรณนา

ตสฺส อุกกฏจฺจุโต ชนฺติธมฺโม ภิชฺชโยโส มตฺตาย มหคฺคโต โหติ สพฺพโส
วณฺณนาตีโต ฯ

วิฤตการณ์บ้านเมืองที่พากันวิตกกังวลไปทุกหนทุกแห่งจนปรากฏเป็นความซุลมุนวุ่นวาย หวาดกลัวไม่
กล้าเผชิญชีวิตต่อไปก็มีอยู่น้อย

ยํ รมฺมญฺเฐ อุปฺปนฺนวิฤตการณํ ปฏิจฺจ สพฺพตฺถ ทญฺยวาลีโน ชนา ปริวิตกฺเกนฺติปิ
สงฺฆิณฺทิตฺติ ภาณฺติตฺติ ชีวิตฺตํ ทฬฺหฺทวายาเม น อสุสฺสหนฺติตฺติ ตํ อนปฺปกฺเยว ฯ

เหตุเพราะ ขันติความอดทน ไม่เพียงพอ ที่จะรับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนว่าจะเป็นอยู่ชั่วเพียงใด
วิฤตการณ์นี้ที่ประกาศรับรองพระขันติธรรมอันล้ำเลิศเป็นอัศจรรย์แห่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร
เจ้า พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ แท้จริง

ทญฺยวาลีโน หิ ชนฺติ ตาทิสํ อนิยตวิฤตการณํ อิริยาสตฺตํ นปฺโปหิติ น ตาทิสํ
อคฺคชนฺติปาฏิโกคฺคตํ วิฤตการณํ มหาราชวรสฺส เทวานมินฺทสฺส ยถาตถํ อจฺฉริยํ
โหติ ฯ

ทรงสงบนิ่งด้วยพระขันติธรรมและพระโสรจจธรรม **ขณะที่**แทบทุกผู้ทุกคน **กล่าวโทษ**ใครต่อใครว่า **เป็นเหตุจนแทบจะไม่เหลือคนดี**ที่ไม่ถูกกล่าวโทษจากคำของผู้หนึ่งบ้างผู้หนึ่งบ้าง

โส ขนฺติโสรวจฺจํ วสฺสํ นิจฺจํ **อุปปลสฺสมฺภติ** นิพฺพิกาโร โหติ, **ตสฺมี** เอกกฺขณํ
สพฺเพ ชฺชา อญฺญ **เหตุภูตติ** **อุปวทฺติ** ฯ ตสฺมี จ กาล **โย** อญฺญสฺส วาทโต
อุปวาทคโต **สุปริโส** โหติ **โส** นตฺถิ มญฺญ **ฯ**

ขณะที่**ทรงสงบ**อยู่อย่างงดงามยิ่ง **ทั้งที่**ประจักษ์แก่ใจไพร่ฟ้า ข้าแผ่นดินทั้งปวง **ว่า**ทรงมี**พระราชหฤทัย**
เป็นห่วงพสกนิกรอย่างยากจะประมาณได้

ตสฺส มหाराชสฺส **อติโสภณภาเวน** **อุปปลสฺสมฺภํ** “ขตฺติโย อปฺปมาณภาวโต สพฺเพสุ
รฏฺฐวาสีสุ **สาเปกฺขจิตฺโตติ** รฏฺฐวาสีนํ **ปจฺจกฺขโต** **ปญฺญาติ** ฯ

ขันติ **เป็นประธาน** คือขันติเป็นใหญ่ เป็นเหตุนำ และ**สิ่งที่ขันติทำให้เกิดคือ** **ศีลและสมาธิ**
อันเป็นคุณทั้งสองประการ ศีลก็ตาม สมาธิก็ตาม จักไม่เกิดจากความไม่อดทน หรือ ความไม่มีขันติ
ขันติทำให้ยับยั้งการทำลายชีวิตเพราะอดทนได้**ต่อความย่ำทางอารมณ์**

ขนฺตีติ ปเนตฺถฯ **สา** **สีลํ** **สมาธิ** จาติ ทฺวินฺนํ **คุณานํ** **ปธานญฺเจว**
อุปฺปาการณญฺฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ

สีลสมาธิคุณานํ **ขนฺตี** **ปธานการณนฺติฯ**

ตตฺตฺราयํ อธิปฺปาโยฯ **สีล**มฺปิ **สมาธิ**มฺปิ **อกฺขนฺตี** **ปฏฺวิจฺจ** น **อุปฺปชฺชนฺติ**, **ขนฺตี** ปน
ปฏฺวิจฺจ **อุปฺปชฺชนฺติฯ**

ขนฺติสมฺมุนาคโต **หิ** **ปฺคุคฺโค** **โกธาทีปํ****สนฺส** **เจว** **ยาวเทว** **อตฺตโน**
อิจฺจาปสิทฺธิยา **ปาณตฺติปาตสมฺตถาย** **อธมฺมิกาย** **อตฺริจฺฉาย** **จ** **ขโม** **โหติฯ**

เช่นความโกรธ ความปรารถนาต้องการที่ผิดศีลผิดธรรมอย่างรุนแรง จนถึงอาจทำลายชีวิตกัน
ได้เพียงเพื่อให้สมปรารถนา ฯ ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๒ ได้ ศีลข้อ ๒ คือเว้นจากการถือเอาของที่มี
มิใช่ของตนเมื่อความปรารถนาต้องการเกิดขึ้น แม้ไม่มีขันติความอดทนเพียงพอ ก็ยอมละเมิด ศีลข้อ
๒ ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๓ คือเว้นจากการประพฤติดิพประเวณี ก็มีเหตุผลเช่นเดียวกัน ว่ารักษาศีล

ข้อนี้ไม่ได้ แม่ไม่รู้จะอดทนต่อความใคร่ความปรารถนาที่ผิดศีลผิดธรรม ต้องมีขันติ อดทนจนสามารถชนะความใคร่ ความปรารถนาที่ผิดศีลผิดธรรมได้ จึงจะรักษาศีลข้อ ๓ ได้ ขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๔ ได้ คือมีความอดทนเอาชนะความรู้สึกที่จะพูดความจริงเพื่อทำผู้อื่น ให้เข้าใจผิดได้ จึงจะรักษาศีลข้อ ๔ ได้ ทุกคนอาจจะมีเวลาต้องการบิดเบือนความจริงบางอย่าง เพื่อประโยชน์ของตน แต่ถ้าสามารถอดทนเอาชนะความต้องการนั้นได้ ก็รักษาศีลข้อ ๔ ได้ ได้เป็นผู้มีวาจาสัตย์ ซึ่งเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิตทั้งปวง และขันติทำให้รักษาศีลข้อ ๕ ได้ ผู้ที่ เสพของเมา คือผู้ที่ไม่สามารถอดทนเอาชนะความรู้สึกที่ต้องการอารมณ์เมึนเมาได้ จึงไม่สามารถ รักษาศีลข้อ ๕ ได้ แม้จะเคยได้รู้รสชาติของสิ่งมอมเมามาก่อน เคยรู้สึกเป็นสุขกับความเคลิบเคลิ้มที่เกิดแต่อำนาจของเสพติดทั้งหลาย แต่ถ้ามีขันติเกิดขึ้นเอาชนะความปรารถนา ต้องการจะได้รับอารมณ์เมึนเมาได้ ก็จะสามารถรักษาศีลข้อ ๕ ได้ เลิกการเสพลึ่กมอมเมา ทั้งหลายได้ ผู้มีขันติอดทนได้ เอาชนะความโกรธ ความปรารถนาต้องการที่ผิดศีลผิดธรรม ความใคร่ ความมีเจตนาทำให้เกิดความเข้าใจผิดจากความจริง และความต้องการอารมณ์เคลิบเคลิ้มเมึนเมาได้ จักเป็นผู้มีศีลได้ และมีสมาธิได้ เพราะใจที่มีศีลสะอาดนั้นเป็นใจที่มีสมาธิ เกิดง่าย จึงเป็นใจที่มีสมาธิได้ ๑

กัลยาณมิตตตาธรรม ธรรมคือความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม

กัลยาณมิตตตาดิ ปเนตถ ฯ กัลยาณา มิตฺตา อสุสาติ กัลยาณมิตฺโต, ตสฺส
ภาโว กัลยาณมิตฺตตา, กัลยาณมิตฺตตา เอว ธมฺโม กัลยาณมิตฺตตาทมฺโม ฯ

กัลยาณมิตรมิได้หมายถึงเพียงผู้ที่เรียกกันว่าเพื่อน หรือมิตร หรือสหาย คำว่า เพื่อนนั้นมันทั้งที่เป็น
เพื่อนดี เพื่อนไม่ดี เพื่อนสนิท เพื่อนไม่สนิท เพื่อนแท้ เพื่อนเทียม

โส หิ กัลยาณมิตฺโต, โย สขาติ वा มิตฺโตติ वा สहाโยติ वा โวหริยติ, ตเมว
สนฺธาย น วุจฺจติ ฯ โส จ มิตฺโต กัลยาณมิตฺโตปิ ปापมิตฺโตปิ โหติ ปิยมิตฺโตปิ
อปปิยมิตฺโตปิ โหติ ทพฺหมิตฺโตปิ มิตฺตปฏฺฐูปโกปิ โหติ ฯ

กัลยาณ มีความหมายว่า ดีงาม เป็นมงคล เมื่อนำไปประกอบเข้ากับคำใดคำหนึ่ง ก็ทำให้คำนั้น
มีความหมายเป็นพิเศษขึ้น ด้วยความดีมีมงคล

ตตฺถ กัลยาณวจนํ สุนฺทรโสภณมฺงคฺลภูตตฺถํ หุตฺวา, เยน วจเนน สทฺธิ
อุปยุญฺชียเต, ตํ สุนฺทรตฺถาทิภาเวน วิเสสฺตถํ กโรติ ฯ

เช่น **กัลยาณปฺปุชฺชน** หมายถึงสามัญชนผู้ยังมีเชื้ออริยบุคคลที่มี**ใจมุ่งดีปรารถนาดี**เป็นพิเศษเป็นมงคล
กัลยาณจิตหมายถึงจิตที่มีความมุ่งดีปรารถนาดีเป็นพิเศษ เป็นมงคลแผ่ไป

นิทสฺสนํ เหตุถ **กัลยาณปฺปุชฺชน**โธอาทีนึ วจนานิ ฯ ตตฺถ กัลยาณปฺปุชฺชนโธ โย น
อริยบุคคล โหติ, วิเสสโต ปน **อตุกกามจิตฺโต** ปฺปุชฺชน โหติ ฯ **กัลยาณจิตฺตุนฺติ**
ยํ วิเสสโต อตุกกามตา สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ ฯ กัลยาณมิตฺโตติ โย วิเสสโต
อตุกกามจิตฺโต สหาโย ฯ อิมินา นียาเมน เอตถ สรูปฺตํ เวทิตพฺโพ ฯ

กัลยาณมิตรจึงหมายถึงผู้ที่**มีใจเป็นเพื่อนที่มุ่งดี** ปรารถนาดีเป็นพิเศษเป็นมงคลแผ่ไป กัลยาณมิตร
จึงหมายถึงผู้ที่หวังดีให้ความช่วยเหลือ ว่ากล่าวตักเตือนแนะนำ ไม่ปล่อยยให้คิด**ผิด**พูดผิดทำผิด
ทั้งๆ ที่รู้ ไม่ปล่อยยให้มีภัยมีความเสื่อมเสียเกิดขึ้น **แม้ป้องกันได้**

กัลยาณมิตฺโต นาม โย อตุกกาโม หุตฺวา อุปตฺถมฺเภติปิ อุปทตฺติปิ อนุสาสติปิ,
สณฺจิจฺจ **วิรุทฺธํ** จินฺติตฺตํ वा วิรุทฺธํ ภาสิตฺตํ वा วิรุทฺธํ กาคฺตํ वा โอภาสํ น เทติ
นิวาเรตฺตํ **สกุญฺเณยฺยุทฺตํ** ภยํ वा ปริหานีํ वा น อุปฺปาเทติ ฯ

แม้มีคุณสมบัติดังรับพระราชทานถวายพระพรแล้ว จะเป็นเพื่อน หรือไม่ใช่เพื่อน **ในความหมายที่**
ใช้กันทั่วไป ก็เป็นกัลยาณมิตรได้

ยถาวุตฺตาย สมฺปทาย สมฺนฺนาคโต **สาธารณตฺถวเสน** มิตฺโต वा โหตุ อมิตฺโต वा
อณฺเฑทตฺถเยว กัลยาณมิตฺโต นาม โหติ ฯ

คือ แม้จะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคย แม่ที่อยู่ห่างไกล ไม่เคยพบเห็น แต่เมื่อมีใจมุ่งดีปรารถนาดีจริงใจ
ต่อผู้ใด คิดพูดทำทุกอย่างเพื่อป้องกันช่วยเหลือผู้นั้น **เต็มสติปัญญาความสามารถ** ให้พ้นจากความ
เสื่อมเสียทุกประการ ไม่ว่ามากน้อยหนักเบา **ก็นับได้ว่าเป็นกัลยาณมิตร**

ตตฺรยํ อธิปฺปายํ ฯ โย หิ **อวิสสฺสจฺจสฺสปี ทูรจฺจิตฺตสฺสปี อสนทิจฺจปฺพสฺสปี**
ปฺกคฺคสฺส เมตฺตจิตฺโต เจว อตฺถกาโม จ หุตฺวา ตํ สพฺพธามาเน **นิวาเรตุํ จ**
สพฺพปริหานิยา **ปโมเจตุํ จ จินฺตเตปิ ภาสตีปิ กรโตปิ, โส** **กัลยาณมิตฺโตติ สงฺข**
คฺจนฺติ ฯ

อย่างไรก็ตาม ขอรับพระราชทานถวายพระพร ว่ากัลยาณมิตรทำได้ไม่ง่าย หาไม่ได้
สำหรับคนทั่วไป ไม่ใช่ภริยาทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของสามี ไม่ใช่สามีทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของ
ภริยา ไม่ใช่เพื่อนทุกคนเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน ผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นมีคุณอันเป็นหลัก
สำคัญที่สุดคือความดี มีคุณธรรมประจำใจ พร้อมด้วยสติและปัญญา ภริยาสามีมารดาบิดา บุตร
ธิดาและมิตรสหายที่ไม่มีคุณดังรับพระราชทานถวายพระพร จึงไม่อาจเป็นกัลยาณมิตรที่แท้ได้
ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ แม้เป็นผู้มีกัลยาณมิตร แต่ปฏิเสธที่จะรับเป็นกัลยาณมิตร แม้มี
กัลยาณมิตร จึงเหมือนไม่มี ไม่ได้รับประโยชน์โดยควร สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีเจ้าทรง
ยังด้วยบุญญธิการ เป็นที่ปรากฏประจักษ์ชัด ส่วนอัตตสมบัติ จึงทรงประกอบพร้อมด้วยธรรม
สำคัญประการหนึ่ง คือกัลยาณมิตรธรรม คือ ทรงปฏิบัติเป็นกัลยาณมิตรของทุกสถาบันสำคัญและ
ของทุกคน ทั้งทรงรับความเป็นกัลยาณมิตร ของผู้มีความดี มีปรารถนาดีมุ่งดีมีมงคลพร้อมด้วย
สติปัญญา ไม่ทรงปฏิเสธความเป็น กัลยาณมิตรในผู้ใด เหตุด้วยทรงมีความเป็นกัลยาณมิตร
ในพระองค์เองจึงทรงปฏิบัติความดีงามได้อย่างสะดวกสบายเป็นธรรมชาติ มิต้องทรงฝืนพระราช
หฤทัยแสดงความปรารถนาดีใด ๆ เลย ฯ

เมื่อท่านผู้ปกครอง มิได้แจกจ่ายทรัพย์ หรือมิได้จัดปกครองให้ประชาชนพลกนิกรมี ทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทาน ก็ได้ ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศาสดาก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อ ศาสดาถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความ แพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความ แพร่หลาย มุสาวาท ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย ปิสุณวาจา ก็ถึงความ แพร่หลาย กาเมสุมิจฉาจาร ก็ถึงความแพร่หลาย

๑ ปสาสนการเกติ ปน อธนาณํ ธเน อนนุปฺปายิมาเน วา ชนानํ
ชนตฺถิภาวตถาย ปสาสเน อกริยาเน วา ทาลิหุทฺธิยํ เวปุลลคมมาลี, ทาลิหุทฺธิเย
เวปุลลํ คเต อทินนาทานํ เวปุลลคมมาลี, อทินนาทานเ เวปุลลํ คเต สตุถํ
เวปุลลคมมาลี, สตุเถ เวปุลลํ คเต ปาณาติปาโต เวปุลลคมมาลี, ปาณาติปาเต
เวปุลลํ คเต มุสาวาโท เวปุลลคมมาลี, มุสาวาเท เวปุลลํ คเต ปิสุณา วาจา
เวปุลลคมมาลี, กาเมสุมิจฉาจารเ เวปุลลคมมาลี ฯ

โดยทำนองเดียวกัน ผรุสวาจา สัมผัสปปลาปะ อภิขมา พยาบาท มิจจาทิจฺฐิ ก็ถึงความแพร่หลาย
ต่อจากนี้ ๓ ประการ คือ อธรรมราคะ วิสมโลภะ มิจจาธรรม ก็ได้ถึง ความแพร่หลาย
นอกจากนี้ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ
ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อตระกูลผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความ
แพร่หลาย

อิมินา นียาเมเน ผรุสา จ วาจา สมุพฺปลาโป จ เวปุลลคมมีสุ, อภิขมาพยาปาทา
เวปุลลคมมีสุ, มิจจาทิจฺฐิ เวปุลลคมมาลี ฯ ตโต ตโย ฌมฺมา เวปุลลคมมีสุ
อฌมฺวาโค วิสมโลโภ มิจจาฌมโม ฯ ตทนนฺตฺรา อิเม ฌมฺมา เวปุลลคมมีสุ
อมตฺเตยฺยตา อเปตฺเตยฺยตา อสํมณฺญตา อพฺรหฺมณฺญตา น กุเลชฺชฎฺฐาปจายิตา ฯ

เมื่ออกุศลกรรมบถและอธรรมปฏิบัติเหล่านี้ถึงความแพร่หลาย **อายุ วรรณะ** ของสัตว์เหล่านั้น คือ
ของมนุษย์เหล่านั้น ก็เสื่อมถอยจนในที่สุด

อิมสุ อกุสสกมมปะถสุ เจว อธมเมสุ จ เวปุลลํ คเตสุ เตสํ มนุสฺสสงฺฆาตานํ
สตฺตานํ **อายุปี** ปริหาณิ **วณฺเณปี** ปริหาณิ ฯ

เมื่ออกุศลกรรมบถและอธรรมปฏิบัติ**แรงที่สุด** ก็จัก**สำคัญ**กันและกันว่าเป็น**เนื้อ** เหมือนนายพราน
เห็นเนื้อ **จักทำลาย**ล้างกันและกันด้วยศาสตราทั้งหลาย **อันคมอยู่** ๗ วัน เรียกว่า สัตถันตรกัปป์

ปริโยสาเน อกุสสกมมปะถสุ เจว อธมเมสุ จ **ติพฺเพสุ** เต สตฺตา อญฺญมญฺญํ
มิกฺขญฺญํ ปฏิลลิสฺสณฺติ, สตฺตาหํ **ติณฺहेหิ** สตฺเถหิ อญฺญมญฺญํ **อุจฺฉิณฺทิสฺสณฺติ** ฯ
อิทํ สตฺถนฺตรกปฺโปติ วุจฺจติ ฯ

ผู้ที่หนีไปอยู่ในป่าจึงรอดตาย สัตว์คือมนุษย์ทั้งหลายที่รอดตายจึงเริ่มได้สติคิดว่า เราถึง**ความสิ้น**
ญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ **เหตุเพราะสมาทาน**อกุศลกรรม อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศล งดเว้น
ปาณาติบาต

โย ปลายิตฺวา วณฺคหณํ ปวิสิตฺวา วณฺมุฬลาหาเรน ยาเปติ, โส ชีวิตํ ลภติ ฯ เตสํ
ลหุชชีวิตานํ สตฺตานํ เอวํ ภวิสฺสติ “มยํ โข อกุสลานํ ฐมฺมานํ **สมาทานเหตุ** เอวรूपํ
อายุตํ **ญาติกุขย์** ปตฺตา, ยนฺหนฺน มยํ กุสลํ กเรยฺยาม, กิํ กุสลํ กเรยฺยาม, ยนฺหนฺน
ปาณาติปาตา วิรเมยฺยามาติ ฯ

จึงเริ่มเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง

เต กุสลานํ ฐมฺมานํ สมาทานเหตุ อายุนาปี วฑฺฒนฺติ วณฺเณนาปี วฑฺฒนฺติ ฯ

เมื่อเห็นมีผลดี จึงเริ่มทำกุศล ยิ่ง ๆ ขึ้นไป งดเว้น จากอกินเนหาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจา
 งดเว้นจากมูสาวาท งดเว้นจากปิสุณวาจา งดเว้น จากพรุสาวาท งดเว้นจากสสัมผัปปลาละ ละอภิชฌา
 ละพยาบาท ละมิฉฉาหิฉิฉิ ละอธรรมราคะ ละวิสมโละละ ละมิฉฉาธรรม **ปฏิบัติชอบในมารดา**
ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่
 ในตระกูล เพราะเหตุที่สมาทานกุศล ธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญ
 ด้วยวรรณะบ้าง

เต วิปุลากิสนนท์ ลภนฺตา ภิกฺขุโยโส มตฺตยา กุสลํ กาทํ อุปกุกฺกมนฺติ, กถํ ,
อทินฺนาทานา วิรมนฺติ กาเมสุมิถฺจาจารา วิรมนฺติ มุสาวาทา วิรมนฺติ ปิสุณาย วาจาย
วิรมนฺติ ผรุสํ วาจาย วิรมนฺติ สมฺมปฺปลาปา วิรมนฺติ, อภิชฺฌํ ปชฺชนฺติ พยาปาทำ
ปชฺชนฺติ มิถฺจาทิกฺกุสฺสี ปชฺชนฺติ, ตโย ฐมฺเม ปชฺชนฺติ อธมฺมราคํ วิสมโลภํ มิถฺจาธมฺมํ,
มตฺตเตยฺยา ภวนฺติ เปตฺตเตยฺยา สามณฺญา พุรหฺมณฺญา กุเลเชฏฺฐาปิโน, เตสํ กุสฺสณํ
ธมฺมานํ สฺมาทานเหตุ เต สตฺตา อายุรนาปี วทฺติสฺสณฺติ วณฺณณปี วทฺติสฺสณฺติ ฯ

สรุปความว่า อกุศลธรรมทั้งปวง มีอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้น เป็นเหตุเสื่อมถอยอายุ วรณะ
ส่วนกุศลธรรมทั้งปวงเป็นเหตุเจริญอายุวรรณะ

สรุปได้ เหตุ “ ทสากุสลกมมปถาโย อกุสลา ธมมา อายุวณฺณ**ป**ริหา**ณ**การณฺญตา โหนฺติ, สพฺเพ ปน กุสลา ธมมา อายุวณฺณ**ว**ตุ**ณ**การณฺญตา โหนฺตีติ เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ

คือที่ตรัสว่า เป็นเครื่องเจริญวรรณะก็รวมอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นเอง ฯ

ยี่ สี่ล่ำ วณณวาทมนนติ วุตตํ, **ต้** ทสกุสลกมมปถานํเยว **อนโดคร** โหติ ฯ

พระราชจริยารัฐาภิบาลนโยบายนั้น คือวิธีปกครองพระราชอาณาจักร

รัฐาภิบาลนโยบาย นาม รัฐสงฆาตส อานาจักส อภิบาลนวิธาน ฯ

สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอาศัย ธรรมวินัย ทรงสักการะ เคารพธรรมวินัย ที่
พระบรมศาสดาจารย์ ตรัสบรรพชาตั้งพระธรรมวินัยไว้แทนพระองค์ แก่พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก
ในสมัยใกล้ จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนฺท มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต ธมฺโม จ
วินโย จ โส โว มมจฺเจยน สตฺถา ความว่า ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงได้
แสดงแล้ว ได้บัญญัติแล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายภายหลัง
แต่เราล่วงไปแล้ว

ภูมิพล หิ มหาราชา ทყยานมินโท ธมฺมวินยํ นิสฺสยติ สกฺกโรติ ครุโรติ จ ยํ
สนฺธาย พุทฺโธ ปรีนิพฺพานสมเย พุทฺธูปุฏฺฐากภูตสฺส อานนฺทตฺเถรสฺส กเถสิ “ โย โว
อานนฺท มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต ธมฺโม จ วินโย จ โส โว มมจฺเจยน สตฺถาติ ฯ

โดยนัยสัทธิธรรม ธรรมเป็นคำสอน วินัยเป็นคำสั่ง รวมเป็นพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
คือสัทธิธรรม คำสั่งสอนของพระศาสดา เป็นปริยัติธรรม ธรรมที่พึงเรียนก่อน จึงเป็นธรรมวินัย
ที่เป็นปฏิบัติธรรม

สพฺพธมฺมณฺยโต ปเนตฺถ ธมฺโม อนุสาสนญฺโต โหติ, วินโย อานาญฺโต โหติ, ตพฺภายํ
อภิสมฺมยฺหิตฺวา สตฺถุสาสนสงฺฆาตํ พุทฺธสาสนํ นาม ฯ โส หิ ธมฺมวินโย ปฐมํ
ปริยาปณฺธิทพฺโพ ปริยตฺติธมฺโม โหติ, ตโต ปฏฺฐิตพฺโพ ปฏฺฐิตธมฺโม โหติ ฯ

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท วังวิเชษฐบรมราชูปถัมภ์ ทรงศึกษาธรรมเนียม
การปฏิบัติเป็นอรรถสมมติแล้ว ได้ทรงประยুক্তปฏิบัติ ในพระราชกรณียกิจที่เป็นส่วน
ราชการในมาตุภูมิ

มหาสุรสิงหนาท วังวิเชษฐบรมราชูปถัมภ์ ทรงศึกษาธรรมเนียม การปฏิบัติเป็นอรรถสมมติแล้ว
ได้ทรงประยুক্তปฏิบัติ ในพระราชกรณียกิจที่เป็นส่วน ราชการในมาตุภูมิ
อุปนิสัยเชตวา อนุชชติ ฯ

จึงปรากฏว่าทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์

เตน โส ราชกรณียกิจสมบูรณ์สมตฤทธิ สัพพตถ ปจฺจกฺขโต ปณฺณายติ ฯ

ทั้งในส่วนที่ทรงปฏิบัติตามกำหนดกฎหมายพระราชประเพณี ทั้งในส่วนที่ทรงปฏิบัติในฐานองค์พระ
ประมุขแห่งชาติ ทั้งในฐานพระมหากษัตริย์พระราชาธิบดีโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เป็นอันมาก
เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชนชาวไทยทั้งปวง

กถา ฯ ยา จ นิตินิพนธ์ตติยปเวณีย อนุชตา ราชกรณีย ยา จ
รณฺสูปมฺขณฺฐาเน กตา ราชกรณีย ยา จ สัพพณฺฐาสีเน ทฺวาทสนฺนสนฺนสนฺนตฺถาย
พหุสุ จินฺตามยุปโยคสุ ปยุณฺชิตา ราชกรณีย, ตา สพฺพา ว ปาริปุรี ปาเปติ ฯ

พระราชกรณียกิจทั้งปวง ที่ทรงปฏิบัติแล้วก็ดี ที่กำลังปฏิบัติก็ดี ที่จะทรงปฏิบัติต่อไปก็ดี ที่เป็นไปตามโครงการที่ได้มีพระราชดำริไว้แล้ว เพียงประการเดียวก็ยากที่จะพรรณนาให้จบลงในกถามรรคกันทีเดียว จะรับพระราชทานบรรยายถวายเป็นสังเขปเพียงบางประการ

ยานิ หิสฺส กตานินิ กริยมานานินิ อายตี กาทพฺพานินิ จินฺติตุอุปฺปายคานุกตานิ
สพฺพกรณียานิ, เอเตสฺส เอกสฺสปิ อิมินา กถามคฺเคน โอสีทาปนวเสน วณฺณนา
กิจฺจา ว, เตน สงฺเขปโต ยงฺกิญฺจิ นินฺทุเทสเมตี ฯ

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี ได้ทรงตระหนักเป็นอย่างดีในปัญหาสภาพแวดล้อมปัจจุบันของแต่ละประเทศในโลก ที่เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว และเกิดภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษเพิ่มมากขึ้นซึ่งผู้ทรงความรู้ทั้งหลายในแต่ละส่วนของโลกต่างพากันวิตกว่า หากชาวโลกไม่ร่วมมือกันแก้ไขแล้วสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษนี้ต้องทำให้มนุษย์ในโลก ไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้โดยปกติสุขสืบไป จึงทรงพยายามประกอบพระราชกรณียกิจในหลาย ๆ ด้าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยให้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุดเท่าที่จะทรงกระทำได้ มีพระราชประสงค์ให้สาธิตแสวงหาพันธุ์พืชที่ให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างพร้อมกัน ทรงเห็นว่าทุกคน ต้องมีความรับผิดชอบต่อการสร้างมลภาวะให้แก่โลก ทรงพยายามให้ทุกคนหลีกเลี่ยงการ “เผา” เชื้อเพลิงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งการเผาป่าทรงพยายามเร่งส่งเสริมการปลูกต้นไม้โดย นักวิชาการป่าไม้ควรวิจัยว่า พันธุ์ไม้ชนิดใดบ้าง เพื่อจะได้พิจารณาใช้พันธุ์ไม้ดังกล่าวในกิจการ ปลูกป่าทดแทนในอนาคต อันจะมีผลให้คงความสมดุลของปริมาณก๊าซที่ต้องการ ฯ

ขนฺติ ความอดทน **กิริยาที่อดทน**ต่อโลภะ ความอยากได้บ้าง ต่อโทสะ ความโกรธเคืองจนถึง พยาบาทมุ่งร้ายบ้าง ต่อโมหะ ความหลงมกมายบ้าง เพราะได้ประสบอารมณ์ที่ยั่วให้เกิด เมื่อมีอารมณ์ มาประสบบั้วให้เกิด**อยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียนก็อดทนไว้** ไม่แสดง**วิกลจริต**อันชั่วร้าย ทางกายวาจาออกไปตามอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา **มีเย็นร้อนเป็นต้นอัน** ทำให้ลำบาก **อดทน**ตรากตรำ**ประกอบ**การทำงานต่าง ๆ **อดทน**ต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว**ไม่เป็น**ที่**ชอบใจ**ชื่อว่า**ขนฺติ**

ขนฺติ นาม ขมนํ รูปาทินี (มุสนกาละ) ฌฏฐกาละ โลกสฺสปิ โทสสฺสปิ โมหสฺสปิ **ขมนตา** ฯ ตตฺตํ อธิปฺปาโย ฯ **ยํ เตสํ ขโม โหติ ยานิ** รูปาทินี จกฺขฺวาทีนํ อาปาถมาคนฺตฺวา **โลภํ** อุปฺปาเทนฺติปิ **วินาสํ** อุปฺปาเทนฺติปิ **วิหํสํ** อุปฺปาเทนฺติปิ, โลกาทินี วเสน กายวาจาที **วิการํ** น ทสฺเสติ, **ยํ สီตฺตุนหาทีหิ** อุปฺปาทิตานํ ทุกฺขานํ เวทนานํ **ขโม** โหติ, **ยํ อเนกวิธกรณียปริปุรณ** สารีริกานํ ทุกฺขานํ เวทนานํ **ขโม** โหติ, **ยํ จ ทฺรุตฺตตานํ ทฺรูดตานํ อมฺนาปานํ วจนฺปถานํ** **ขโม** โหติ, **อิทํ ขนฺตฺติ** สงฺขํ คจฺฉติ ฯ

พระมหากษัตริย์**ทรงบำเพ็ญขันติราชธรรม** เพื่อประชาชนในการปกครองบ้านเมือง**และกล่าว** **โดยเฉพาะข้อที่**พระมหากษัตริย์ราชาเจ้ามีพระราชหฤทัย**กล่าว**ญ**อดทน**ต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น **เพราะได้**ประสบอารมณ์**ที่ยั่ว**ให้เกิด **ทรง**อดทนต่อเวทนา มีเย็นร้อน เป็นต้น **ทรง**ตรากตรำ**อดทน** ปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ **ทรง**อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว **รักษา**พระราชหฤทัยและพระอาการ พระกายพระวาจา**ให้สงบเรียบร้อย** ดังนี้ จัดเป็น**ขนฺติ**

ธมฺมปฺปาสเน หิ ราชา มหาชตฺติโย ธมฺมฐานํ หิตาย สุขาย **ขนฺติ** ปริปุเรติ ฯ **โอริโส** ปณายํ **วฺจฺจเต** ฯ **ยํ โส วีรชาโต** **ขโม** โหติ จกฺขฺวาทีปถมาคตารมฺมณานํ **มุสนโด** อุปฺปนฺนานํ โลกโทสโมหานํ, **ขโม** สီตฺตุนหาทีนํ ทุกฺขานํ, **ขโม** ทฺรุตฺตตานํ ทฺรูดตานํ วจนฺปถานํ, อเนกวิธกรณียปริปุรณ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ ญฺญูกานํ อสํตานํ อมฺนาปานํ ปาณฺหรานํ **อริวสกชาติโก** โหติ, กายาทิติพฺวารํ อาการณฺจ สฺมฺมจฺจุ **สํสยเมติ**, อิทํ “**ขนฺตฺติ**” สงฺขํ คจฺฉติ ฯ

เมตตาและขันติย่อมต้องเนื่องกันและกันอาศัยกัน บารมีข้อ ๙ อันได้แก่ **เมตตา** กับ ทศพิธราชธรรม ข้อ ๙ คือ**ขันติ** ธรรมะ**ทั้งสองข้อนี้**แม้จะมี**ชื่อ**ธรรมะต่างกัน แต่การปฏิบัตินั้นย่อมต้อง **ต่อเนื่องกันและอาศัยกัน** คือ **เมตตา**นั้นจะต้องมี**ขันติ**ช่วยอยู่ จึงจะปฏิบัติไปในเมตตาได้ และได้ สม่่าเสมอ แม้ในข้อ**ขันติ**เหล่านั้นจะเป็นขันติได้ก็ต้องมี**เมตตา**สนับสนุนอยู่

ยา จ ทสฺนํ ปารมีนํ นวมภูตา **เมตตา** ยา จ ทสฺวิธานํ ราชรมมานํ นวมภูตา **ขันติ**, **ตพฺภยํ** นามเน นานาปี โหติ อญฺญมญฺญสฺส ปน **ปจฺจโย** โหติ, ตพฺภยานนฺจ ปฏิปตฺติ อญฺญมญฺญ**มิสฺส**ิตา โหติ ฯ **กถํ** ฯ **ขันติ**ปริภาวิตา **ขันติ**อนุคฺคหิตา **เมตตา** สฺกฺข จ สมณฺจ ปวตฺตติ, **เมตตา**ปริภาวิตา **เมตตา**อนุคฺคหิตา **ขันติ**ปี สฺกฺข จ สมณฺจ ปวตฺตติเยว ฯ

ในข้อว่าจะเป็นเมตตาต้องมีขันติสนับสนุนนั้น ก็คือ ว่า**ความมุ่งดีปรารถนาดีหรือความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข** อันเป็นความหมายของเมตตานั่น **ตรงกันข้าม**กับโทสะ พยาบาท

ตตฺรยา อธิปฺปาโย ฯ มิชฺชติ **สินฺย**หฺติ เอตฺยาติ เมตตา ฯ อถวา เมตตา นาม สฺตฺเตสฺ **เมตฺตายน**า **เมตฺตายิตตฺ**ตํ สฺตฺตานํ วา **สุขกาม**ตา ฯ สา พฺยาปาท- **ปจฺจนี**กา โหติ ฯ

เพราะฉะนั้น **หากว่า**เกิดโทสะพยาบาทขึ้น **ก็ต้องมี**ขันติ คือ อดทนดับโทสะพยาบาทลงไป และมี**ขันติ**อดทนต่ออารมณ์อันเป็นที่ตั้งของโทสะพยาบาท

ตสฺมา หิ **ยทา** พฺยาปาโท อุปฺปนฺโน โหติ, **ตทา** ตํ วุปฺสเมตฺถุ **ขันติ** **อุปฺปา**เทตพฺพา พฺยาปาทนียานํ จ อารมฺมณานํ **อิริ**วาสน**ขันติ** อุปฺปาเทตพฺพา ฯ

อนึ่ง ในการอบรมเมตตานี้ **นอกจาก**ต้องไม่ให้จิตใจประกอบด้วยโทสะพยาบาทแล้วยังต้องไม่ให้เมตตา **นั้น**ทำให้เกิดราคะเสนหาอันเป็นกิเลส

อปิ จ เมตฺตาทานนากาเล **น** **เกวลํ** พฺยาปาทสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ น อุปฺปาเทตพฺพํ, อถโฆ **เมตฺตา**สนฺนลกฺขโณ ราโคปิ น อุปฺปาเทตพฺโพ ฯ

เพราะฉะนั้น **จะต้องมี**ขันตือดทน ต่อราคะสินหาอันเป็นตัวกิเลสหากเกิดขึ้น อดทนต่ออารมณ์อันเป็น **ที่ตั้งของราคะสินหา**ด้วย **เมื่อเป็นดังนี้** การอบรมเมตตาจึงจะเป็นไปได้

ตสุม่า ตทา อุปฺปชฺชมานกราคสฺส เจว **ราคีนียานํ** อารมฺมณานญจ ขนฺติ **อิจฺจิตพฺพา**
ฯ **เอวํ สติ** เมตฺตาวานา สุภฺภู ปวตฺตติ ฯ

ส่วน**ข้อ**ที่ว่าขันตินั้นต้องมีเมตตาอุปถัมภ์ด้วย ก็โดยที่ว่า คือความอดทนนั้น ถ้าหากว่า อดทน
อย่างเดียวโดยไม่มี**จิตใจที่เข้มแข็ง** ด้วยธรรมชาติคือเมตตา **เข้ามาช่วยด้วยแล้ว** ก็ยากที่จะปฏิบัติขันตินั้น
ได้นาน**ได้สำเร็จดังเช่นเมื่อ**กิเลสกองโลภก็ดีกองโกรธก็ดีกองหลงก็ดี**เกิดขึ้น** หรือ**เมื่อพบกับอารมณ์อัน**
เป็นที่ตั้งของกิเลสเหล่านี้ **ตั้งใจว่าจะมี**ขันติ คือ อดทน

ยํ สภา ขนฺติ เมตฺโตปตฺถมภิตา อิจฺจิตพฺพาติ วุตฺตํ, **ตตฺตฺรายํ** อธิปฺปาโยฯ สเจ
หิ ขนฺติสมฺมุทฺตโต เอกนฺเตน ขเมยฺเยว ตสฺส **อุปตฺถมภกปจฺยภูเตน** เมตฺตาธมฺเมน
จิตฺตสฺสาโท น ภเวยฺย, จิรํ **ขมิตุํ** เจว ตํ ขนฺตี **สาเรตุํ** จ **ทุกฺกํ** โหติ ฯ เอตฺถ
โลภโทสมฺหสงฺขาตานํ กิเลสํ **อุปฺปนฺนกาเล** वा **โลภนียาทีหิ** อารมฺมณหิ
สมฺปโยคกาเล वा ขนฺติโกมฺหีหิ **อุปฺปชฺชมานเจตนา** **นิทฺสฺสนํ** หตุวา **ทฏฺฐพฺพา**ฯ

เพราะฉะนั้น ในการอดทนนั้น จำเป็นที่จะต้อง**อดทนใจ**คืออดทนกิเลสแต่หากว่า**กำลัง**ของขันตินั้น**น้อย**
ขันติก็จะพ่ายแพ้ **กิเลสก็จะชนะ**

ตสุม่า กิเลสอวิชชาสนสงฺขาตา **เจตสิกขนฺติ** อิจฺจิตพฺพา ฯ สภา จ พลวตี
อิจฺจิตพฺพา ฯ สเจ ปเนสา ขนฺติ **พฺพพฺลา** ภเวยฺย, ปราชยํ ปาปุณฺณาติ น กิเลส
วูปสมेतุํ สกฺโกติ, **เอวํ สติ** กิเลสํ **ชโย** นาม ภวติ ฯ

แต่ถ้ากำลังของชั้นดีมีกำลังแรงจึงสามารถอดทนได้ และในการที่จะทำให้ชั้นดี มีกำลังมากขึ้นนั้นก็ต้องหาทางปราบกิลเลส กองโลโกธรหลงในใจลงด้วย หาทางปราบอาร์มอนด์ อันเป็นที่ตั้งของกิลเลสเหล่านั้นลงด้วย โดยที่ต้องอาศัยเมตตาหรือตั้งจิตปรารถนาให้เป็นสุขนี้

สเจ ขนฺติ มหพฺพลา ภเวยฺย, ขมนกิจจํ กาทํ สกฺโกติ จิรญฺจ ฐาตุํ สกฺโกติฯ อปิ จ ขนฺติยา มหพฺพลาภวํ อิจฺจนฺเตน ปฺรสุชฺชปสํหารกามตาสงฺขาตํ เมตฺตํ ปฏฺิจจ โลโกทสโมหสงฺขาตา กิลฺเลสา นิคฺคณฺหิตพฺพา โหหนฺติ โลกนียาทีนํ อารมฺมณานิ จ ฯ

เตนสฺส จิตฺตํ ฝริตพฺพํ ฯ เอวรูปํ หิ กิลฺเลสนิคฺคโห ปฺรสุชฺชปสํหารกามตาสงฺขาตํ เมตฺตํ ปฏฺิจจ สมิชฺชติ ฯ

แผ่จิตตั้งนี้ออกไป เหมือนอย่าง เอน้ำพรมลงไปที่ใจกำลังร้อนอยู่ด้วยอำนาจของกิลเลสและอาร์มอนด์ของกิลเลสเหล่านี้ กิลเลสเหล่านี้เป็นเหมือนไฟที่ลุกขึ้นเผาใจอยู่ เมื่อถูกน้ำคือเมตตาพรมลงไปแล้วก็จะทำให้ไฟคือ กิลเลส อาร์มอนด์ คือกิลเลสนี้ดับลงไป หรือว่าลดความร้อนลงไป ลดกำลังลงไป ทำให้ชั้นดีสามารถอดทนได้ดียิ่งขึ้น และเมื่อมีเมตตาเต็มที่ยิ่งขึ้นแล้ว ก็จะดับกิลเลส ดับอาร์มอนด์ของกิลเลสลงได้ ชั้นดี เป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๙

กถํ ฯ โลภาทิกิลฺเลสานํ ปน โลกนียาทีนญฺจ อารมฺมณานํ วเสน อาตุรจิตฺตํ อุทฺเทน ปริปิเฬเสนโต วีย เมตฺตาย ฝเรยฺยฯ กิลฺเลสา หิ อุกฺกุจฺจุทิตฺวา จิตฺตํ พยฺหมานํ อคฺคิ วีย โหหนฺติ เต เมตฺโตทฺทาเกน ปริปิเฬสิยมานา นิพฺพายนฺติ เตสํ วา ปน อนฺตาโปปิ พลปิ ปริหายนฺติ, ตโต ขนฺติ ภฺยโยโส ขมนกิจจํ กาทํ สกฺโกติ, เมตฺตาปริภาวิตา หิ ขนฺติ โลภาทิกิลฺเลส เตสญฺจ อารมฺมณานิ นิพฺพาเปตุํ สกฺโกติฯ ขนฺติ ทสฺสิทานํ ราชรมฺมานํ นวมา โหติ ฯ

๑ อวิโรธนะ ที่แปลว่าความไม่ผิด สำหรับธรรมะในขั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ผิดแล้วไม่
ดีขึ้นใหม่ คือไม่ยอมทำผิด**ทั้งรู้**

๑ อวิโรธนํ นาม อวิโรธํ อวิรุทํ วา ฯ เอตถ เหตุํ อวิโรธนํ, โย วรุทํ
วิรุทธภาเวน ญตฺวา ปุณฺ ตาทิสํ น กโรติ น วา **สมุปชาโน** วิรุทํ กโรติ, ตสฺส
ภาวํ สนฺธาย วตฺตพฺพํ ฯ

รู้ผิดในที่นี้หมายถึงผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่น ผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ ผิด
ไปจากปกติ คือเมื่อประสบความเจริญหรือความเสื่อม ก็รักษาอาการกายวาจาใจไว้ให้**คงที่** ไม่ให้ขึ้น
ลง**เพราะยินดียินร้าย**

เอตถ จ วิรุทํ ปกฺกิตโต วิรุทธภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตตฺตฺราयํ อธิปฺปาโย ฯ โย हि
อวิโรธนสมฺปยุตฺโต โหติ โส วตฺตมํ วา หายนํ วา ปตฺวา กายสฺสปี วาจาเยปี
ตาทิภาวํ อนุรกฺขิตุํ สกฺโกติ **อนุนยปฏฺวิมวเสน** อจฺจาวจํ น ทสฺเสติ ฯ อิํ ปกฺกิตโต
อวิโรธนํ ฯ

คนสามัญทั่วไปในขั้นต้นยังทำผิดอยู่เพราะไม่รู้ว่ามีผิด **ถ้า**ยอมปล่อยไปเช่นนั้น **ไม่ศึกษา**ก็จักเป็นผู้ไม่
รู้จักชอบไม่รู้จักผิด ไม่อาจปฏิบัติถูกต้องได้

มนุสฺสํ นาม อาทิมฺหิ วิรุทํ วิรุทธภาเวน อชานิตฺวา ว นานปฺปการํ อวิรุทํ
กโรนฺติ ฯ **สเจ** ปเนเต ตาทิสเมว ปุณฺปปุณฺํ กเรยฺยํ นาปี ตํ **ปริญฺญาตุํ**
มนสิกเรยฺยํ, เต เนว วิโรธนํปี อวิโรธนํปี อภิญฺญาตุํ สกฺโกนฺติ น จ สจฺจริตาทโย
ธมฺเม จริตุํ สกฺโกนฺติ ฯ

ผู้ปกครอง ผู้เป็นหัวหน้า เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบ**รัก**บ้าง อำนาจ**ชัง**บ้าง อำนาจ**หลง**บ้าง อำนาจ**กลัว**บ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์

โย จ ปมฺพฐาณฐิติ ปาสโก โหติ โส จ **จหนฺทาปิ โสทาปิ โมหทาปิ ภายาปิ** อคติ
คนุตวา วิรุทฺธํ กรายย, ตสฺส ปาสิตา ปริชฺชา ทุกฺขิตา โหนฺติ ทุกฺขํ เสนฺติ ฯ

ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครองด้วยกันตลอดจนถึงผู้ปกครองเองก็เดือดร้อนอยู่
เป็นทุกข์

ปาสิตปริชเนสุปิ เจ โกจิ ตเถว วิรุทฺธํ กรายย, เสสา ปริชฺชา อนตฺมโส ปาสกาปิ
ทุกฺขิตา โหนฺติ ทุกฺขํ เสนฺติเยว ฯ

แต่ถ้าผู้ปกครองผู้เป็นหัวหนามีใจกอบด้วยธรรม **มุ่งความถูกต้อง** พยายามศึกษาพิจารณาให้รู้จักผิด
และชอบแล้ว พยายามทำงานให้ถูกต้องตามคลองธรรมไม่ให้ผิด และแนะนำพราสอน**ผู้อยู่ในอำนาจ**
ปกครองให้ประพฤติเช่นนั้น ด้วยผู้อยู่ในปกครองก็พยายามทำให้ถูกต้องตามคลองธรรม ไม่ให้ผิด
ต่างฝ่ายก็จักอยู่ด้วยความสงบสุขฯ

สเจ ปน ปาสโก ธมฺมิกจิตฺโต **ธมฺมปฺปเรโต** หุตฺวา โยนิโส มนสิกาเรณ วิโรธณฺปิ
อวิโรธณฺปิ ปริชานิตฺวา ธมฺมปถํ อนุปฺปชฺชิตฺวา อวิรุทฺธํ กรณียํ กรายย,
ปาสิตชเน จ ตเถว กาคฺคํ อนุสาเสยฺย, เตปิ ปาสิตา **ยถานุสสิญฺจํ ปฏิปชฺเชยฺย**, เอวํ
เต สพฺเพ สฺสุตฺตา ภวิสฺสเนติ อุกฺโขภายา ฯ อิํ ญตฺติโต อวิโรธณํ ฯ

กล่าวโดยเฉพาะข้อที่ พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงตั้งอยู่ในชาติดิยราชประเพณี ไม่ทรง
ประพฤติดิจจากราชธรรมจรรยาวัตร**นิติศาสตร์** ไม่ทรงประพฤติ **ให้คลาด**จากความยุติธรรม
ทรงอุปถัมภ์ยกย่อง คนผู้ที่มีคุณความชอบควรอุปถัมภ์ ยกย่องบำราบ คนมีความผิดควรบำราบ
ในทางที่เป็นธรรม **ไม่ทรงอุปถัมภ์ยกย่องและบำราบ**คนนั้น ๆ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการมี
นั้นหากติเป็นต้นก็ดี

อวิโรธนํ หิ ทลวิธานํ ราชธมฺมานมณฺญตโร โหติ ฯ ตตฺตํ ราชํ สงฺเขปตฺเถ ฯ
ยํ ราชํ ขตฺติยปเวณฺญเตสฺส ราชธมฺเมสฺส ปตฺติจฺจลาติ, ราชธมฺมโต เจว **นิตฺตสฺสโต** จ
อวิรุทฺทจริยํ จรติ, ยุตฺติโต **อวิราเรตฺวา** จรติ, โย กตกฺลยาโณ โหติ ปคฺคหารโห, ตํ
อนุรูปโต ปคฺคณฺหาติ อุปตฺถมฺเภติ, โย กตปาโป โหติ นิคฺคหารโห, ตํ ธมฺมิเกน
นิคฺคเหน นิคฺคณฺหาติ, ตํ ตํ จนนฺทาหิตมฺนเวน **เนว อุปตฺถมฺเภติ น ปคฺคณฺหาติ น**
นิคฺคณฺหาติ,

เมื่อมีลาม ยศ สรรเสริญ สุขซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ก็ไม่ทรงแสดงความยินดี **ซึ่ง**
เป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงมีเมตตาอยู่ในสิ่งนั้น **เมื่อมี** ความเสื่อมลาม เสื่อมยศ ต้องค้นหาได้
ความทุกข์ร้อนซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยที่มาถึง ก็ไม่แสดงความยินร้าย เสียพระทัยให้ปรากฏ
ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงหาขันติคุณมิได้ หรือ**เป็นเหตุ**ให้ผู้น้อยซึ่งอยู่ในพระบรม-
เดชาภาพพลอยตกใจแตกตื่นอลหม่าน ทรงรักษาพระอาการคงที่อยู่ ไม่แสดงความผิดจากปกติ
เดิมก็ดี **ดังนั้น**จัดเป็นอวิโรธนะ

ยํ จ ราชํ ลามยสฺปสํสาสุขสงฺฆาตานิ อภิภูตฺตมฺมณฺหานิ **อนุภวโน** น อนุโรชาการมฺปิ
โสมนสฺสาการมฺปิ ปาตุกโรติ **ยํ ทิสฺวา ชนา** “อโย อภิภูตฺตมฺมณฺเณสฺส ปตฺโต โหตีติ
อวมณฺญนฺติ, อลามอยสนฺนิหาทุกฺขสงฺฆาตานิ วา อนภิภูตฺตมฺมณฺหานิ **ปฏิลภโน** น
วิโรชาการมฺปิ โทมฺนสฺสาการมฺปิ ปาตุกโรติ **ยํ ทิสฺวา ชนา** “อโย น ชนฺติโก โหตีติ
อวมณฺญนฺติ, **ยํ วา ทิสฺวา อมจฺจจฺจาทยอ อตฺตโน ปริชฺชา** อุตฺตสนฺติปิ
โกลาหลชาตา โหนฺติปิ, ตาทิภาเว ปน สณฺฐาติ, อปากติกฺกจฺ อจฺจวจาการํ น
ทสฺเสติ, **อิทํ** อวิโรธนํ นาม ฯ

ไม่ผิดนี้เมื่อพิจารณาดูแล้วก็จะเห็นว่า เป็นข้อรวมของทุก ๆ ข้อได้ ด้วยพระธรรมทุก ๆ ข้อที่เป็น
ราชธรรมนั้นล้วนเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ผิดทั้งนั้น คือเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามสมควร

อิทํ โยนิโส ปจฺจเวกฺขตา สกฺกา ญฺาตุํ “อวิโรธํ สพฺเพสํเยว ราชธมฺมานํ สโมธานํ
โหติตีติ ฯ กสฺมา ฯ เย हि ทสฺสวิทา ราชธมฺมา สพฺเพ เต อวิรฺุทฺธปฏิปทา โหนฺติ
อนุโลมปฏิปทา อนुरुปฏิปทา ฯ

ถ้าไม่ปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งเรียกว่าเป็นการปฏิบัติผิดในข้อนั้น แต่ถ้าปฏิบัติในข้อนั้นและทุก ๆ ข้อได้
แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติได้ถูกต้องไม่ผิดเลย **เพราะฉะนั้น** ข้อสรุปคือข้อที่ว่าไม่ผิดนั้นจึง**เป็น**
ข้อที่สำคัญในคพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนั้น ฯ

กถํ ฯ สเจ เตสุ ยงฺกณฺจิ น ปฏิปชฺเชยฺย, ตสฺมี วิรฺุทฺธปฏิปทํ ปฏิปชฺชติ นาม ฯ
สเจ ปน ตเทว ราชธมฺมํ วา สพฺเพ วา ปฏิปชฺเชยฺย, อวิรฺุทฺธปฏิปทํ ปฏิปชฺชติ
นาม ฯ **ตสฺมา** สรฺูปโต, ยํ “อปณฺณกญฺาตุํ อวิโรธนฺนฺตฺนฺติ วุจฺจติ, อิทํ เตสุ
ทานาทิทสฺสราชธมฺเมสุ **ปธานญฺาตุํ** โหติ ฯ